

1. Pav. Baltijos, Vyšegrado ir Skandinavijos šalių nominalusis BVP JAV doleriais, laikotarpyje tarp 1995 ir 2012 metų, vaizduojamas trimis skirtingais būdais.

Jei paveikslėlio (a) dalyje, kur paprasčiausiai atidedamos absoliučios BVP vertės, labai sunku išskirti šalių raidos tendencijas ar sugrupuoti jas pagal augimo tempus. Tai logaritminis BVP augimo vaizdavimas (b)

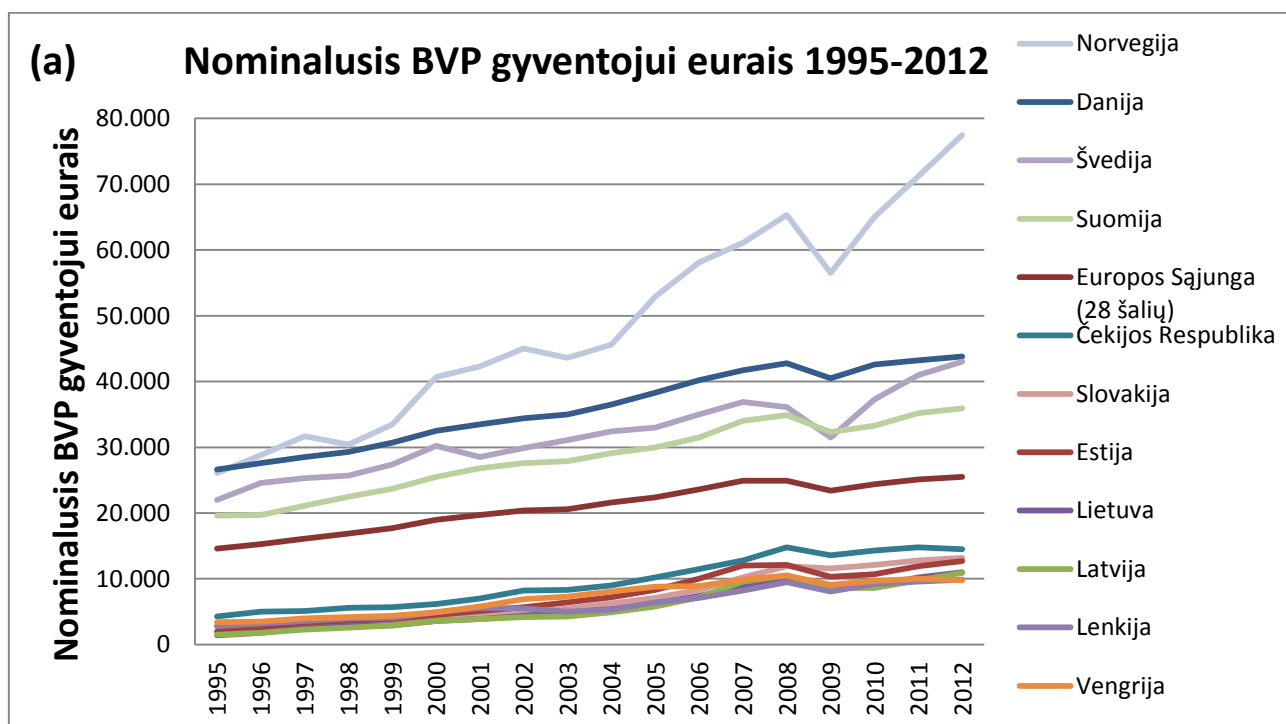
dalyje jau sugrupuoja šalis į išsivysčiusių ir jas besivejančių grupes ir dalinai išryškina tų grupių konvergenciją. Taip yra todėl, kad momentinis ekonominis augimas pagal neoklasikinių teorijų prielaidas yra eksponentinis procesas, kurio tendencijos yra vizualiai geriausiai matomos logaritmiame vaizdavime. Eksponentiniai procesai, kai kintamojo prieaugis yra proporcingas jo momentinei vertei yra būdingi daugeliui socialinių reiškinių, o ekonominis augimas yra tik vienas iš jų.

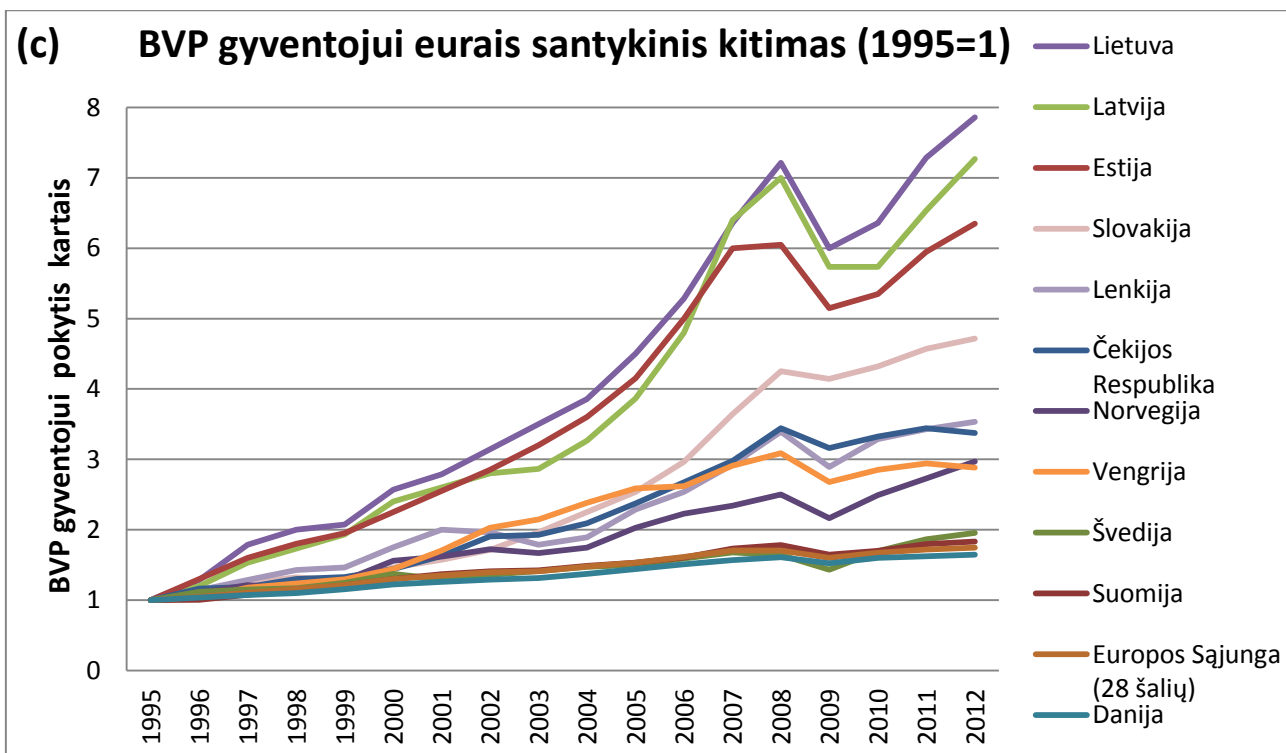
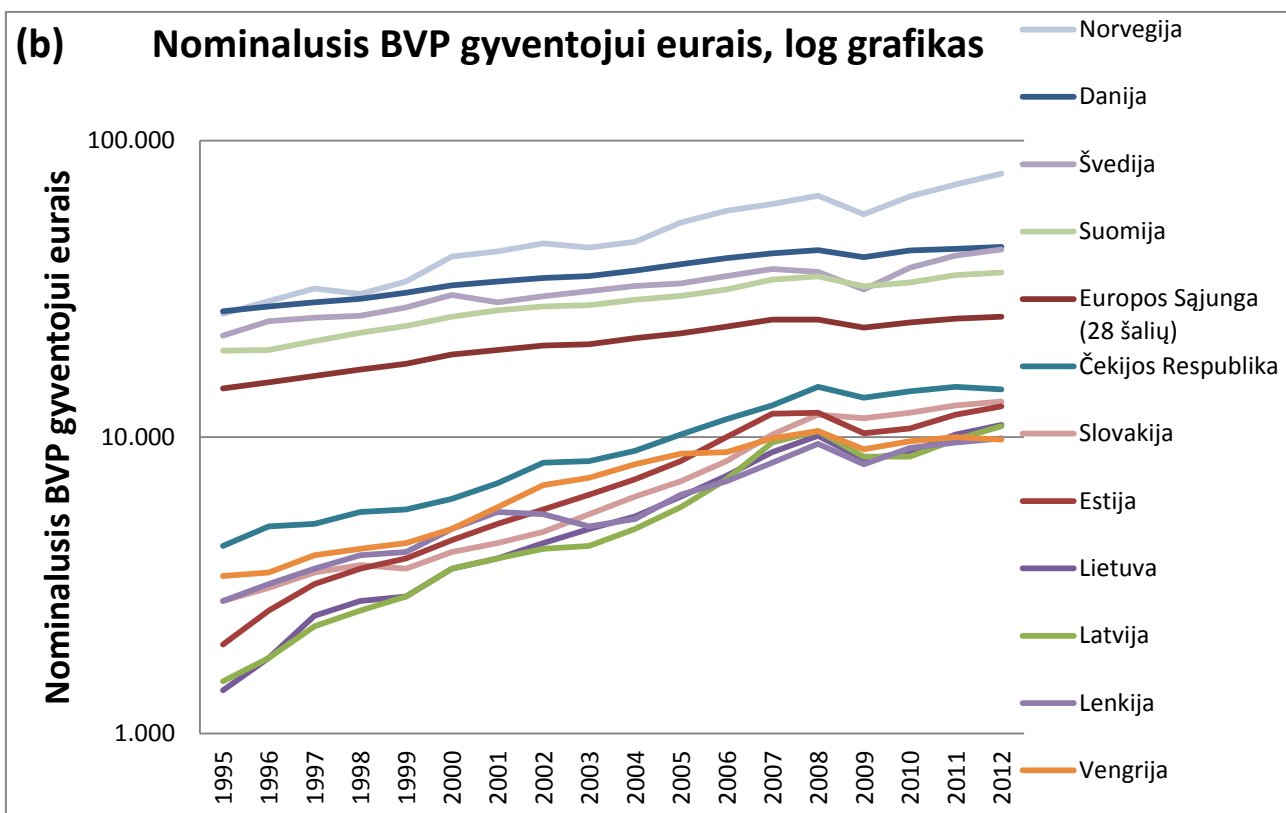
Trečiasis vaizdavimo būdas (c) dalyje, kur visų šalių BVP normuojame taip, kad 1995 metais jis būtų lygus 1, leidžia išryškinti tris labai skirtingo BVP augimo greičio valstybių grupes: Baltijos, Vyšegrado ir Skandinavijos. Čia tik Norvegija, kaip išimtis patvirtinanti taisyklę, išsiskiria iš kitų Skandinavijos šalių, nes tikėtina, kad naftos gavyba jai leidžia palaikyti aukštą investicijų lygį.

Tai, kad šalių ekonominio augimo tempai grupuojasi pagal lengvai atsekamas jų istorinės raidos grupes, reiškia, kad ilgalaikes šalių raidos tendencijas lemia ne tiek vidaus politikos priežastys, kiek tarptautinė makroekonominė aplinka. Egzistuojančios išimties gali rodyti atvejus, kai vidaus politikos principinės klaidos neleidžia pasinaudoti palankia makroekonominė regiono aplinka, o papildomi atskirų šalių vidaus resursai gali joms padėti ženkliai lenkti panašias regiono valstybes. Tik tarptautinės makroekonomikos modelių pagalba galima išsiaiškinti būtinas sąlygas šalių ekonominei konvergencijai vykti. Tarp šiuo metu žinomų tarptautinės makroekonomikos modelių didžiausią įtaką šalių konvergencijos teorijai daro [Harrod–Balassa–Samuelson efektas](#).

Europos šalių BVP vertinimas JAV doleriais ir remiantis vien Pasaulio banko statistika gali atrodyti komplikuojantys situaciją, nes Eurais, kaip mato vienetas, ir Eurostato duomenys, kaip labiau atspindintys Europos ekonominės erdvės specifiką, gali atrodyti labiau patikimi. Todėl palyginimui mes toliau pateikiame tų pačių šalių ekonominio augimo kreives remiantis [Eurostat](#) duomenimis.

Antrajame paveikslėlyje matote BVP augimo kreives tame pačiame laikotarpyje tik apskaičiuotas Eurais ir pagal Eurostat duomenis.

2. Pav. Baltijos, Vyšegrado ir Skandinavijos šalių nominalusis BVP eurais (Eurostat duomenys), laikotarpyje tarp 1995 ir 2012 metų, vaizduojamas trimis skirtingais būdais.

Kaip ir reikėjo tikėtis, BVP vaizdavimas eurais įneša savo pokyčius į šalių BVP ilgalaikį kitimą, nes tiriamame laikotarpyje vyko palyginti ženklūs dolerio ir euro kurso svyravimai. Tačiau tai nekeičia šalių eiliškumo, vertinant jas pagal BVP vienam gyventojui 2012 metais. Reikia pastebėti, kad šalių išsidėstymas pagal BVP

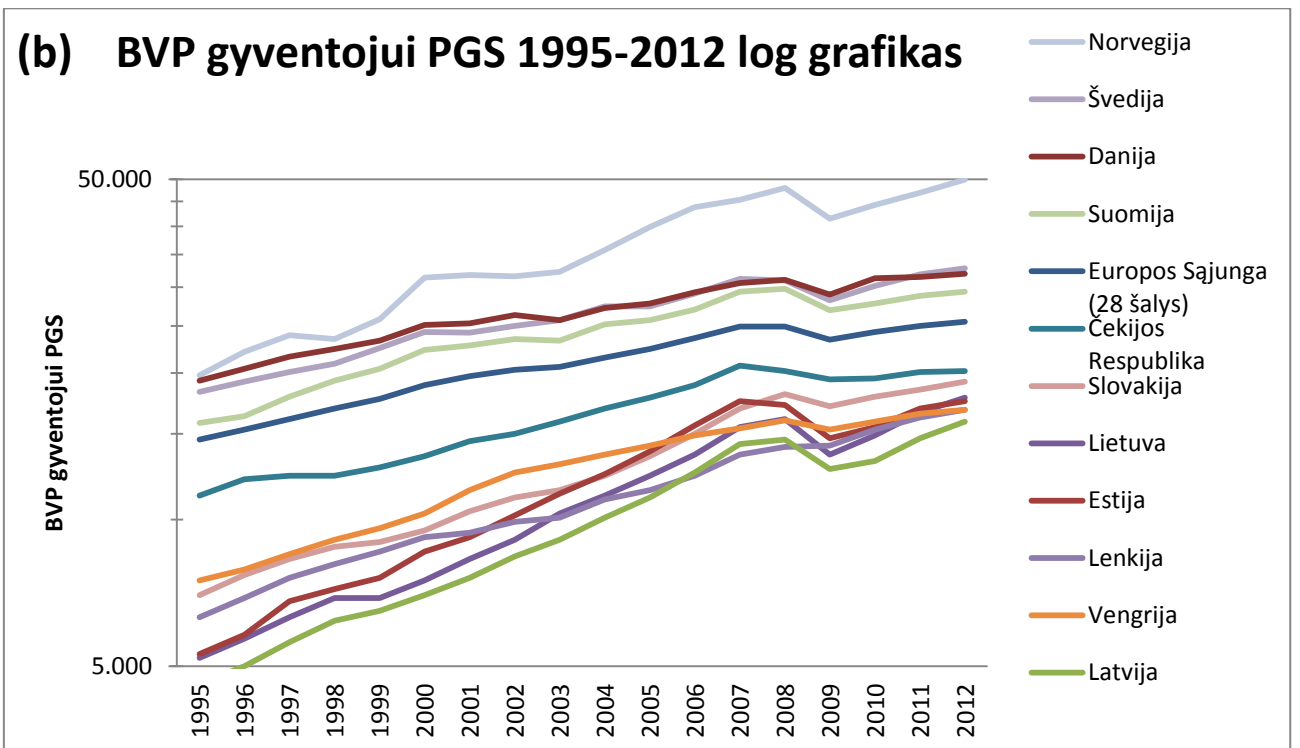
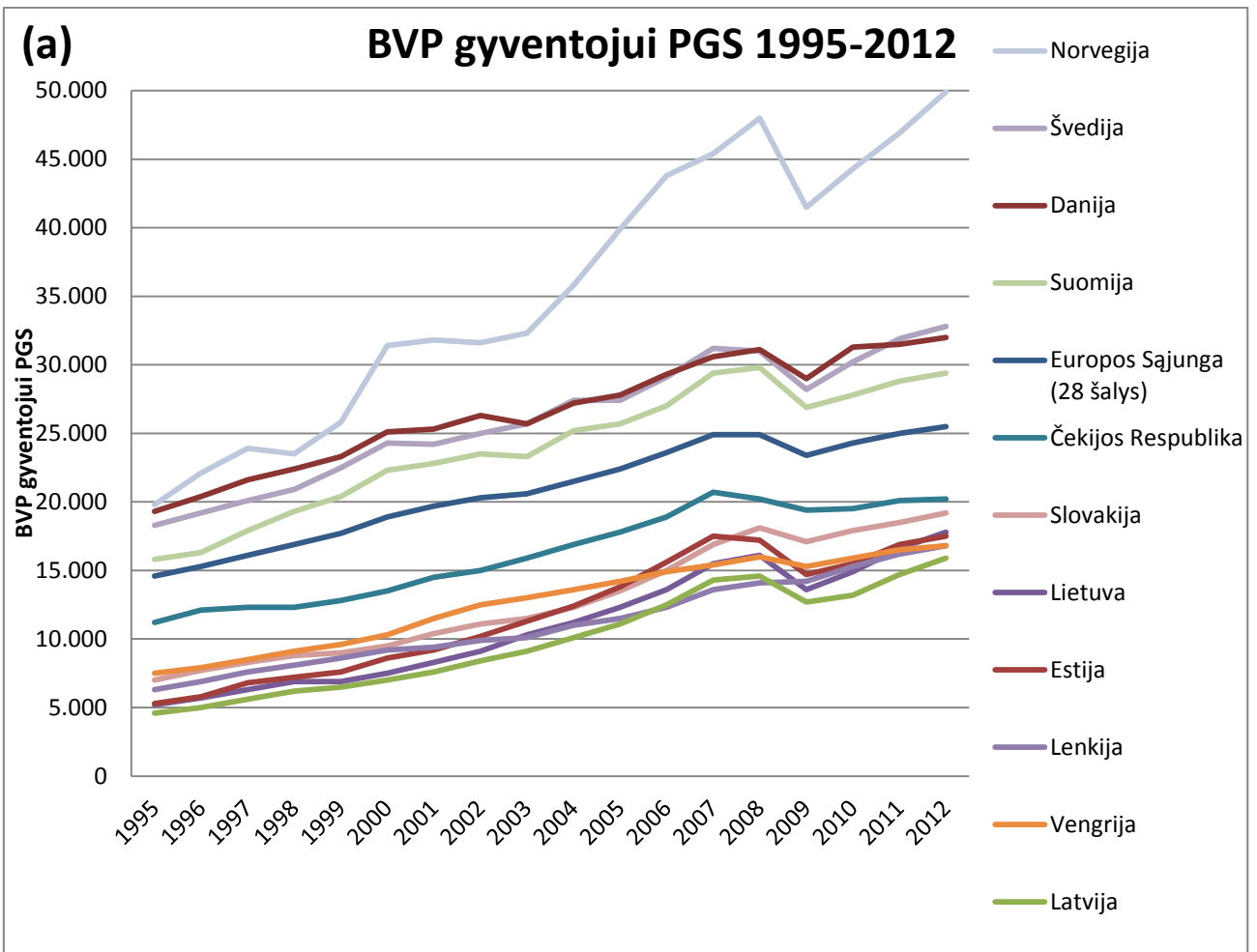
vienam gyventojui 1995 metais, gaunamas remiantis Pasaulio banko ir Eurostat duomenimis skiriasi pastebimai. Tai lemia Pasaulio banko atlikta duomenų korekcija Centrinės ir Rytų Europos šalims jų staigių socialinių ekonominių transformacijų laikotarpiu iki 1995-96 metų. Korekcija buvo reikalinga susieti skirtingų ekonominių laikotarpių duomenis. Kadangi Centrinės ir Rytų Europos šalių pereinamieji laikotarpiai yra ganėtinai skirtingi dėl pakankamai didelės socialinių politinių procesų įvairovės, tai skirtingoms šalims BVP duomenų korekcija 1995 metais yra skirtingo masto, o tai lemia skirtingus normavimo dydžius, naudojamus grafikų (c) dalyse. Didžiausios korekcijos buvo pritaikytos Slovakijai – 29%, Lietuvai -19% ir Latvijai – 7%. Tai lemia ženklus 2 paveikslo (c) dalies skirtumus nuo atitinkamo grafiko 1 paveiksle. Remiantis Eurostat duomenimis Baltijos valstybių BVP santykinis augimas nėra taip gerai sutampantis kaip grindžiamas koreguotais Pasaulio banko duomenimis. Dėl Slovakijos korekcijos ji taip pat savo santykiniu augimu ryškiai išsiskiria nuo kitų Vyšegrado šalių. Seka logiška išvada, kad ilgalaikes tendencijas atitinkantis BVP augimas (šiuo atveju aprašomas Pasaulio banko duomenimis) yra daug labiau universalus ir didžiąja dalimi geriau atspindi regioninius makroekonominis pokyčius.

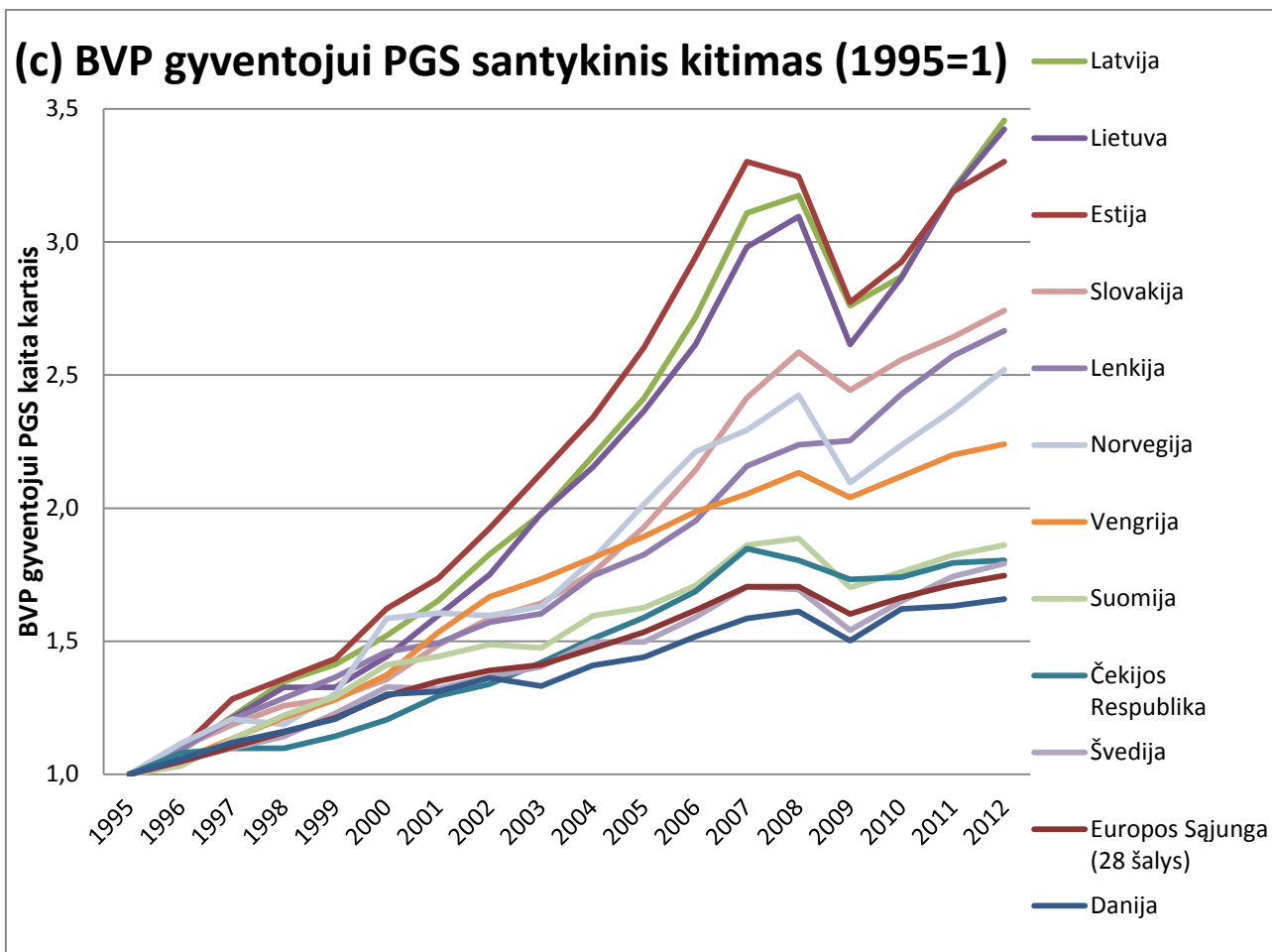
Mums svarbiausia išvada yra ta, kad ES galime aiškiai išskirti tris šalių grupes, pasižyminčias labai skirtingais makroekonominio augimo tempais: Baltijos valstybės visame 1995-2012 m. laikotarpyje augo sparčiausiai, Vyšegrado šalys augo ženkliai mažesniu greičiu, o labiausiai išsivysčiusios Skandinavijos šalys savo augimo tempu atitinka bendrą ES vidurkį. Labai realu, kad šie augimo tempo skirtumai išliks bent jau vidutiniu, sakykim dešimties metų, laikotarpiu, o pergyvenama Pasaulio ekonominė krizė, įnešdama rimtus trikdžius, esmingai nekeičia bendrų ilgalaikių tendencijų. Tai reiškia, kad bent jau Baltijos valstybių atžvilgiu išsiremiant Pasaulio ekonominė krizė leidžia joms sugrįžti į sparčios ekonominės konvergencijos su ES šalimis laikotarpį.

Iki šiol mus labiau domino šalių ekonomikų augimo tempų palyginimas nei tikslus pasiekto BVP lygio įvertinimas. Klausimas kaip kiekybiškai palyginti mus dominančių šalių pasiektą ekonominio išsivystymo lygį yra nemažiau svarbus ir įdomus. Palyginimo problema atsiranda todėl, kad nominalus BVP susideda iš dviejų komponentų sandaugos: vidutinio kainų lygio ir BVP apimtys (kiekio). Jei visose šalyse kainų lygis būtų toks pats, o tai būtų įmanoma tik idealios rinkos sąlygomis, problemos neliktų, o piniginis ir kiekio BVP palyginimai sutaptų. Deja taip nėra, didelė dalis į šalies BVP įeinančių prekių ir paslaugų tarptautiniu mastu nėra prekiaujami, todėl vidutiniai (agreguoti) kainų lygiai tarp šalių ženkliai skiriasi. Reikia įdėti nemažai pastangų, kad nominalusis šalių BVP, suskaičiuotas bendra valiuta, būtų išskaidytas į palyginamus kainų lygio indeksus ir BVP apimtys (kiekius). Yra visuotinai priimta laikyti, kad tikrąjį šalių ekonominį pajėgumą atspindi BVP apimtys.

BVP apimčių įvertinimui ir palyginimui galime naudoti Eurostat duomenis, gaunamus remiantis perkamosios galios pariteto (PGP) skaičiavimais ir BVP įverčiais perkamosios galios standartais (PGS). Ši metodika leidžia eliminuoti iš BVP palyginimo valiutų kursų svyravimus, skirtingą perkamąją galią šalyse, kurią sąlygoja skirtingi kainų lygiai. BVP įverčiai perkamosios galios standartais yra plačiai naudojami tarptautinių organizacijų, kai reikia įvertinti šalių ekonominį pajėgumą. Mus labiausiai domina kaip keičiasi nagrinėjamų šalių tarpusavio palyginimas, kai pereiname prie vienodų kainų.

3 paveikslėlyje, panašiai kaip ir prieš tai dviem atvejais, lyginame Baltijos, Vyšegrado ir Skandinavijos šalių BVP vienam gyventojui, apskaičiuotus PGS. Tokiu būdu gauti BVP įverčiai mažina absoliučius skirtumus tarp išsivysčiusių šalių ir jas besivejančių. Tai yra nesunku paaiškinti, žinant, kad kainų lygiai visada yra aukštesni labiau išsivysčiusiose šalyse ([Penn efektas](#)).

3. Pav. Baltijos, Vyšegrado ir Skandinavijos šalių BVP vienam gyventojui PGS (Eurostat duomenys), laikotarpyje tarp 1995 ir 2012 metų, vaizduojamas trimis skirtingais būdais.

Svarbu atkreipti dėmesį, kad, atsižvelgdami į kainų lygių skirtumus tarp šalių, mes neretai gauname ir netikėtų rezultatų, lygindami šalis tarpusavyje. Pavyzdžiui, 2012 metais lydere tarp Baltijos valstybių tampa Lietuva, o kartu su Estija jos abi jau lenkia Vyšegrado šalis Lenkiją ir Vengriją. Panašių pasikeitimų tarp panašų išsivystymo lygį turinčių šalių galima pastebėti ir daugiau. Dar didesnių siurprizų naujais Eurostat duomenys pateikia vertinant gyventojų gerbuvį, bet apie tai truputį vėliau.

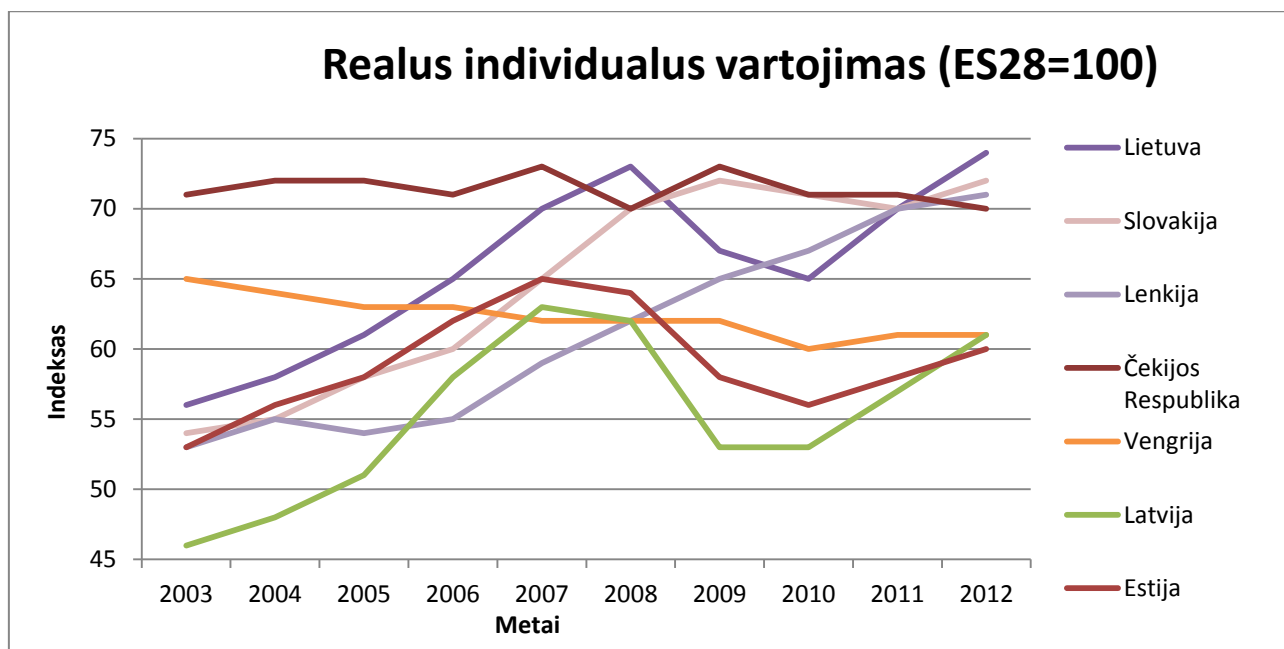
Šalių ilgalaikės ekonominės konvergencijos aspektu PGS naudojimas esminių pokyčių neįneša. Žinoma, visų šalių santykinis BVP augimas, apskaičiuotas PGS, 3 pav. (c) dalis, yra ženkliai mažesnis nei nominalaus BVP atvejais. Tačiau skirtumai, kuriuos šalys turi įveikti, atitinkamai taip pat yra mažesni. Todėl kiekybiškai konvergencijos laikas dėl to neturėtų keistis, čia aiškiai reikia dėkoti Penn efekto pasireiškimui. Šalių grupavimasis pagal BVP augimo greičius taip pat išlieka labai panašus, net su tomis pačiomis išimtimis, Norvegija tvirtai įsiterpia tarp Vyšegrado šalių. Įdomu, kad PGS pagalba vertinamas Baltijos valstybių augimo tempas yra ženkliai vienodesnis nei skaičiuojamas eurais, 2 pav. (c) dalis, o Latvija net neženkliai tampa augimo lydere tarp Baltijos šalių. Toks Baltijos valstybių ekonominio augimo universalumas dar labiau aktualizuoja šio reiškinio teorinį tyrimą.

Vyšegrado šalių atžvilgiu formuojasi priešingas vaizdas: Slovakija ženkliai lenkia, o Čekija ženkliai atsilieka, taip griaudamos reiškinio universalumą. Bet jei atsižvelgtume į tai, kad Slovakija -- tai buvęs ekonomiškai labiau atsilikęs buvusios Čekoslovakijos regionas, tai peršasi mintis, kad jos spartesnė

konvergencija gali vykti dalinai ir Čekijos sulėtėjimo sąskaita. Traktuodami šias šalis kaip vieną, taip pat gautume Vyšegrado šalių vystymosi tempų didelį universalumą. Čekijos ir Slovakijos vystymosi tempų detalesnė analizė, mūsų nuomone, gali būti labai naudinga reiškinių suvokimui.

Nors ekonominės konvergencijos aspektu PGP ir PGS standartų naudojimas neatrodo labai svarbus, šalių BVP absoliučių verčių lyginimui tai įneša esminius pokyčius tiek praktiniu tiek teoriniu požiūriu. Lietuvos ekonomikos vertinimas PGS gali suteikti pasitikėjimo net didžiausiems jos skeptikams. Kad šis rašinys nebūtų per daug nuobodus, atkreipsime dėmesį į dar vieną PGP metodo „akibroktą“ Lietuvos ekonomikos atžvilgiu.

ES ir OECD PGP tyrimo programa atkreipia dėmesį, kad BVP skaičiavimai vienam gyventojui netinka vertinti šalių gyventojų gerbūvį, tam siūloma naudoti kitą dydį – realų individualų vartojimą (RIV). RIV yra sudėtinė realaus BVP dalis, skaičiuojant išlaidų metodu. Eurostat pateikia šiuos duomenis trumpesniajam 2003 – 2012 m. laikotarpiui. 4 paveikslėlyje pateikiame Baltijos ir Vyšegrado šalių RIV kitimą.

4. Pav. Baltijos ir Vyšegrado šalių realus individualus vartojimas, paskaičiuotas išlaidų metodu naudojant PGP.

RIV duomenys atskleidžia ženklus šalių vidaus politikos skirtumus. Čia jau gerokai susimaišo Baltijos ir Vyšegrado šalys. RIV indeksas integruoja visas individualaus vartojimo formas: tiesioginį asmeninį vartojimą prekių ir paslaugų rinkoje, taip pat valstybės finansuojamų bei nevyriausybinių institucijų paslaugas gyventojams. Indekso vertė reiškia kokią dalį realių paslaugų procentais gauna vienas šalies gyventojas atžvilgiu vieno vidutinio ES gyventojų, kuris gauna 100 proc. tokių paslaugų. Neabejotina lydere individualaus vartojimo požiūriu tampa Lietuva. Slovakija ir Lenkija demonstruoja kaip ir Lietuva labai panašią BVP struktūrą ir, nedaug atsilikdamos, augina RIV vertes. Tačiau Čekija ir Vengrija jokių augimo tendencijų nedemonstruoja. Latvija, didindama savo RIV vertes, sugebėjo aplenkti Estiją ir pasivyti Vengriją. Eurostat duomenys rodo, kad Baltijos valstybės ne tik pagal realų BVP vienam gyventojui, bet ir pagal realų individualų vartojimą jau pasivijo ir lenkia Vyšegrado šalis. Galima tikėti statistika, galima ne, bet pagal šį rodiklį Lietuva lenkia Estiją 23 procentais.

Čia aptarti naujausi Eurostat duomenys kelia daug rimtų klausimų. Pirmiausiai reikia suprasti kodėl Baltijos šalys, pasiekusios Vyšegrado šalių išsivystymo lygį, vis dar išlaiko didesnius augimo tempus. Kokie esminiai politikos bei tarptautinės makroekonomikos skirtumai tai lemia ir kaip galima prognozuoti šių šalių raidos tendencijas bent vidutiniu laikotarpiu. Savo idėjas ir siūlymus šia tema žadame pateikti kituose savo rašiniuose.